

rement egzisztenciákra, hullákra lép. Luca sorscsapás. Karamboloznak, emeltről ugranak le, embercsempészek lesznek, szíven lövik magukat miatta — ő ragyog tovább, mint a vézetes sexus eleven céltáblája; okos és keserű, hiszen tudja, hogy ő a kárpótlás, az elégtétel e sérült férfiegzisztenciák életében. Férje, a főügyész is elárulja, hogy Luca az „elégtétel”, de észvesztő szenvedélyében is ki akar tartani eszményei mellett. Amikor a letartóztató közegek megérkeznek, az ügyész szíven lövi magát. Nem hal meg. Orvoshad küzd életben maradásáért, a miniszter telefonál: nem lesz bántódása, hiszen csak a paragrafusok szerint vétkes, ám ha a törvény szellemét érvényesítjük, a főügyész büntelen. Feleségét nem engedi halálos ágyához, mert retteg: ha meglátja, kedve támad élni, holott csak tisztán érdekes. Letépi köteseit és elvérzik.

Ebben is, mint az *Aknamező*-ben sok tömege torlódik. A feszültség represszió már a formát, egyre a nagyobb összefüggések irányába tágítva a konklúziót. A társadalmilag szétrohadt egzisztenciák, reménybe belefáradt férfiak, újrakezdésre képtelen, pályájukon sokszorosan megakasztott, föltörékvő középkáderek és földtúró nincstelének, a folytonos átmenetben élők, akiknek egyetlen bázisa a föld (nem a szimbolikus, hanem a megművelhető: a biztonság záloga, mert *saját*) — ezek az emberek népesítik be Galgóczi Erzsébet világát; olykor, törhetetlen akaraterejükkel, munkabírásban a férfiakkal versenyző nők.

E nőket, mint az *Aknamező* hadiözvegyét is, a falu erkölcsi követelményei nevelték tántoríthatatlanná. Aszkézisig ívelő hűség a távollevőhöz, akinek re-

mélt hazatérése életben tartja; féktelen, rögeszmés munkabírás. A tárgyalás második felében már tudjuk: ottléte csak formai. Igazi énje fiatalasszonyként áll a kivilágítatlan éjféli vasúttárlomáson és néz a katonavonatot után, mely férjét vitte, de sose hozza vissza. Baltával esett a fia torkának, aki belépett a szövetkezetbe. „... vigyázz a birtokra, Maris. Visszajövök. Mindent így találjak!” És Törökné férfimód gazdálkodott; ez volt élete értelme. Töröknét fölmenti a bíróság, de nem kíván életben maradni. Minek? A tárgyaláson ébred rá, hogy tizenöt év után már nem jön haza a férje. Törökné a vonat alá fekszik. Nemcsak a falu társadalmában elfoglalt helyzetét, érzelmi világát is meghatározza fiához intézett utolsó mondata: „Te csak menj haza... lásd el az állatokat.” Az *Aknamező* lélektani és esztétikai többlete, hogy anya és fia nem a birtokéhség untig ismert kliséit példázza. Törökné a hűség és az adott szó kötelezettségének ígézetében élt és dolgozott, a távol levő férj alakja nem jelkép volt számára, hanem realitás. Az ábrázolás külsőségeinek figyelembevételétől nyugodtan eltekinthetünk. Törökné bármilyen színű öltözékben is feketé, alakja csupa méltóság, ő maga a gyász.

Galgóczi Erzsébet új könyve hatékony eszköze lehet a világnézeti bizonytalanságok tisztázásának. A falu társadalmában bekövetkezett változásokat kevesen ismerik nála jobban. Lelkiismeretes író, az igazság megszállottja, hőseit belülről ábrázolja. Eléggé alig méltányolható érénye az olvasmányosság és a feszült cselekményvezetés, egyszóval: az epikai hitel. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

SOLYMOS IDA

JÁVOR OTTÓ: TALAJVÍZ

Merész kísérlet, amikor az író marhába akarja szorítani az időt, hogy szuverén urává váljék az időben lejátszódó eseményeknek. Jávor Ottó ezzel a nagyot akarással ábrázolja a világot elbeszéléseiben: hidat épít a múlt és jelen között, benépesíti különböző figurákkal az esztendők egymásutánját, és a sokféle történés, a változatos alakok végül is egységbe rendeződnek; s sorsukból kialakul az olvasó előtt az utolsó negyedszázad képe. Változatos, színes, érdekes kép ez. Talán inkább a mélyebb színek dominálnak benne, ami érthető, hiszen az írónak kiváló érzéke van a tragikum iránt, az élet legapróbb rezdüléseiben is fel tudja fedezni azt a lelki összetevőt, amely végül is ellenkezőjükre fordíthat-

ja az eseményeket, és sokszor attól sem riad vissza, hogy egy-egy romantikus gesztussal, különös történéssel tovább fokozza ezt a hatást. Azok a novellák, amelyekben teljesen leegyszerűsíti az eseményeket, tömondatokba zsúfolja a napokat, hónapokat, egyre élesebb vonásokkal emeli ki az események középpontjában álló, de egyre jobban magára maradó embert, sokkal többet mondának, mint a hosszabb, részletezőbb, lassúbb menetű írásai. Nehéz szabadulni például az *Árvák* remekül tömörítő, ugyanakkor azonban a film élességével ábrázoló eseményrajzától, s ha a befejezésben talán el is ragadja Jávor Ottót már jelzett romantikus hajlandósága, az a képessége, hogy különösen élesen és

hitelesen ábrázolja az egyedi jelenségeket, mégis az egész kötet egyik legsikerültebb írása. Nehéz elfelejteni a fiút, aki ott áll a számára ismeretlen világ kellős közepén, a szemhatáron pedig ott feszülnek az ellentétek — jellegzetes közege ez is novelláinak — egyfelől a felszabadító Vörös Hadsereg ágyúi zengenek, a másik oldalon pedig havat verve tűnik el az a teherautó, amelyen két tábori csendőr fogja közre apját, a katonaszökevényt, aki azt hitte, megszökhet sorsa elől.

De van-e egyáltalán olyan ember, aki megszökhet előle? Nem kell-e valamennyiünknek nap nap után megbirkóznunk a sorssal, amely mindannyiunk közös „ügye”, nem kell-e erőnket megfeszítve azon igyekeznünk, hogy a világot úgy gyúrjuk és alakítsuk, hogy egyre inkább az emberi vonások tükröződjének benne? — Ezek a kérdések bonyolultak, összetettek, más és más megfogalmazásban, de szinte mindegyik novellában visszatérnek. Ott lappanganak a legtragikusabb írásokban is, a *Labda a tóban* című elbeszélésben éppen úgy, mint a *Tanyai tróger*-ben, s ezek adják végül is a nagyobb lélegzetű elbeszélések alapproblematikáját is — gondoljunk csak a címadó, vagy a *Kileng az iránytű* című novellára. Ezek a hosszabb elbeszélések szinte kivétel nélkül egy-egy regény vázlatának érződnek, novellának ugyanis túlságosan részletezők, regénynek viszont túlságosan is tömörek. Ezeken a leghosszabb írásokon érezni leginkább a „megkomponáltságot”, az író ezekben akarja a leghatásosabban kifejteni mondanivalóját, de éppen ezzel a magyarázó módszerrel olykor szándékának ellenkezőjét éri el. A *Kileng az iránytű*-ben az értelmiség egy részének felszabadulás utáni problematikáját tartotta kezében, s ha regényt ír a témából, esetleg ennek az időnek

legjobb epikus rajzát nyerjük vele, így azonban nagyon is mérlegre tett minden apró rezdülést, s végül is a serpenyők annyira egyensúlyba kerültek, hogy kilengés nélkül, merev mozdulatlanúságba álltak. A címadó novellában, a *Talajvíz*-ben is érezni ezt a szinte aggalys komponálást: kevesebb vagy tömörebb fogalmazással itt is sokkal többet és súlyosabbat mondhatott volna a márról.

Jávor Ottó legnagyobb erőssége — és ez adja novelláinak „közegét” — alakteremtő képessége, az a formáló erő, ahogyan egy-két jellemző szóval képes megjeleníteni egy-egy jellegzetes típust, vagy éppen különös figurát. Ahhoz is nagyszerűen ért, hogyan kell ezeket az alakokat mozgatni, hogyan lehet megteremteni azt a közeget, helyzetet, „szituációt”, amelyben az ábrázolt személyiség végül is mozogni, élni és alakulni kezd. Némelyik írásában talán a kellően nagyobb szerepet szán a környezet rajzának (*Viribus unitis*), máskor mintha túlságosan is a lelki összetevőkre fordítaná a figyelmet (*Talajvíz*), és ez olykor azt eredményezi, hogy a novella egyensúlya megbillen, s egy nyugtalan vibrálásba kezd, mintha rossz lenne a filmszalag. Pedig valójában jó — talán túlságosan is az.

Az elbeszélő próza, a kisepika eszközeinek birtokában van hát Jávor Ottó, és ahol ezeket az eszközöket mértékkel használja, nagyszerű novellákra is képes. Következő kötetektől talán a még tömörebb, még szilárdabb szerkesztést várja az olvasó, aki titkon azt is reméli, hogy a regényvázlatok végül is nagyobb művé állnak össze majd. A *Talajvíz* azonban jelzett kisebb egyenetlenségeivel is rangos, érdekes, olvasmányos novellás kötet. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968.*)

RÓNAY LÁSZLÓ

VERS

JÉKELY ZOLTÁN: ŐRJÖNGŐ ŐSZ

Jékely Zoltán elégikus költő, lelkialkatában Csokonai vagy Tóth Árpád rokona. Már fiatalon az ifjúság múlását, a szerelem tűnékenységét panasolta, elhamvadt perceket idézett fel nosztalgikus hangulatú soraiban, a pusztulás látomásával viaskodott. Panaszzaiban és aggodásában azonban mindig volt valami fiatalos, valami költői: rossz hangulatait az ifjúság veszendőség érzése okozta, nosztalgiája arról árulkodott, hogy amit elveszíteni vélt, korántsem végleges és visszavívhatatlan

veszteség. A kiégett szerelmet újabb követte, a fogyatkozó ifjúságot kipótolta az életkedv s az újabb szerelemmel beköszöntő szertelen életöröm. Újabb versei viszont arról beszélnek, hogy lassan elfogynak az ifjúság kimeríthetetlennek tetsző tartalékai. Elérkezett az a pillanat, amikor Jékelynek valóságosabban és drámaibb módon kell szembenéznie mindazzal — öregeddel, kedvetlenséggel, magánnyal, pusztulással —, amitől eddig is rettegett. Nosztalgiája már véglegesen elveszített tá-